

ФУНКЦІ МОТИВАЦІЙНО ЗВ'ЯЗАНИХ СЛІВ-ДІАЛЕКТИЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У сучасній лінгвістиці спостерігається підвищений інтерес до вивчення мотиваційних процесів у лексиці. Виокремилася окрема галузь мовознавства – мотивологія, яка досліджує лексико-семантичне явище мотивації слів, сутність якого складають мотиваційні відношення лексичних одиниць, що охоплюють мотивовані і немотивовані слова мови [1, 17].

Мотивація як зв'язок між словами, що виявляє їх мотивованість, що, у свою чергу, визначається як структурно-семантична властивість слова, що дозволяє усвідомити зумовленість зв'язку значення (семи) і звукової оболонки слова (лексеми) на основі співвіднесеності слова з мовною та позамовною дійсністю [1, 385]. Лінгвістичний аналіз мотиваційних відношень подано у працях А.Д.Аділової, О.І.Блінової, М.М.Гінатуліна, М.Д.Голєва, П.А.Катишева, Т.Р.Кияка, О.О.Селіванової, І.С. Улуханова та ін.

Зокрема, мотиваційно зв'язані слова досліджують у різних функціональних сферах (розмовне діалектне мовлення, публіцистика, художній стиль). Цій проблемі приділено увагу у працях О.Й.Блінової, М.Д.Голєва, Л.В.Дубіної, О.В.Найден, В.Г.Наумова, М.Н.Янценецької та ін.

Мотиваційно зв'язаними словами прийнято називати слова, які перебувають у відношеннях лексичної чи структурної мотивації і функціонують у межах речення (суміжних речень).

У тексті мотиваційно зв'язані слова виконують інформативно-текстотвірні (апелятивну, заголовкову, інтенсифікаційну, класифікаційну, системотвірну, метамовну та ін.) та експресивні (акромонограма, алітерація, анафора, антитеза, дисонанс, каламбур та ін) функції. Емоційно-оцінний компонент може бути присутній при виконанні обох типів функцій.

Діалектна лексика належить до стилістично маркованої у художніх текстах на підставі її позалітературної основної форми функціонування.

Літературна мова і говори – два основних функціональних різновиди української мови, між ними спостерігається постійна взаємодія і взаємовплив з різним ступенем інтенсивності в різні хронологічні періоди. Особливе місце займає взаємодія між українською літературною мовою на лексичному рівні. У ХІХ ст. культурні діячі широко залучали діалектну лексику з метою надання їй статусу літературної. У наш час діалектна лексика продовжує бути одним з важливих джерел збагачення української літературної мови і переважно виконує певну стилістичну функцію [4, 127].

У текстах української художньої літератури кінця ХХ – початку ХІХ ст. нами зафіксовано діалектні лексеми також і в складі мотиваційних зчеплень, щоправда у невеликій кількості.

У прозових текстах діалектні лексеми виконують інформативно-текстотвірну функцію, напр.: “Два *трембітачі* зі Сторонця – Путилова ходили горбами, з верха на верх, *трембітаючи* на ближні й дальні околиці, сповіщаючи про горе.” [Матіос, 2009, с. 175].

У поетичному тексті діалектизми у складі МЗС також виконують інформативно-текстотвірні функції з яскраво вираженим емоційно-оцінним відтінком. Напр.: діалектні лексеми *ніс*, *півун*, контактено актуалізовані щодо літературної лексеми *півень*, акцентують увагу на негативно-печальних ознаках дійсності (так само ефект трагічного). В інших випадках експресивна функція накладається на інформативно-текстотвірну: естетично яскравий епітет *афинникові ночі* (перенесення значення на підставі зовнішньої аналогії: афини (чорниці) чорного кольору) підсилює вплив на читача: “Густіють потоки сльози і муки /І *афинникові* ночі.” [Матіос, 2007, с. 239]. Лексема *афинникові* у цьому контексті є лексико-семантичним дериватом. Можна стверджувати, що таке розширення значення стало надбанням саме літературної, а не діалектної мови, адже вірш написано українською літературною мовою.

Діалектизм *острива* (гуцульська сокирка) взято як основу для порівняння, а порівняння використано для створення епітета *гострий* біль

“...І *гострий*, мов *гуцульська острова*, / Передінфарктний біль тебе пониже...” [Матіос, 2007, с. 38]. Лексема *острова* для носіїв діалекту виконує асоціативно-підсилювальну функцію, для інших читачів прозора ВФ також створює подібний ефект.

Словотвірні синоніми *білиця – білка* як компонент порівняння надають тексту експресивної інтимізації: “ І думаю: хто я є?/Скрадлива *білиця-білка*, / Що в лапці горіх несе?” [Матіос, 2007, с. 222]. На думку П.Ю.Гриценка, варіативність діалектної лексики зумовлюється не лише динамікою зовнішньої структури окремої лексеми в говірці як системі, субституванням на основі формальної чи семантичної близькості лексем, а й можливостями мови у ділянці номінації як універсальної ознаки людської мови [2,136]. Безумовно, якщо говоримо про можливості мови у ділянці номінації, так само, використовуючи наведений вище приклад *білиця-білка*, можемо говорити про можливості мови у ділянці стилетворення.

Лексеми *намольфарив* (діалектне начарував) та *мольфи* (чари) є відображенням місцевого колориту, у даному разі інформативність домінує над експресивністю: “Добре так – наче хто *намольфарив*. / І потоки течуть – як *мольфи*.” [Матіос, 2007, с. 236], хоч і використано прийом порівняння.

На думку Б.О. Ларіна, майстерно використовувати діалектизми можуть лише ті письменники, для яких діалект близько знайомий з дитинства або через тісні побутові зв'язки, тоді діалектизми виступають не чужорідними вкрапленнями, а заповнюють лакуни літературної мови, надаючи їй органічної пластичності й колоритності, використання діалектизмів у них більш переконливе та виправдане [3, 238].

Отже, МЗС з діалектизмами у складі виконують у текстах української художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. як інформативно-текстотвірну (інтенсифікація, відтворення місцевого колориту), так і експресивну функції (епітети, образні порівняння, ефект трагічного, інтимізація).

Список використаних джерел

1. Блинова О.И. Мотивология и её аспекты. – 2-е изд., стереотип. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007. – 394с.
2. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К.: Наукова думка, 1990. – 270 с.
3. Ларин Б. А. Эстетика слова и язык писателя / Борис Александрович Ларин. – Л.: Изд-во худ. л-ры, 1974. – 284 с.
4. Матвіяс Іван Вплив говорів на українську літературну мову // Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф.Т. Жилка. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (5-7 березня 2008 р., Київ). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 125-128

Джерела фактичного матеріалу (з умовними скороченнями)

Матіос - Матіос Марія. Жіночий аркан у саду нетерпіння. – Львів: Ла “Піраміда”, 2007. – 308с.

Матіос, Чотири... – Матіос Марія. Чотири пори життя / Марія Матіос. – Львів: Ла “Піраміда”, 2009. – 264 с.